

УДК 37.017.4:355.233.11(477)"14/17"
DOI 10.35423/2078-8142.2024.1.1.3

О. Л. Притула,
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя, Україна
e-mail: prityla1970@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8800-8207>

ВІЙСЬКОВЕ МИСТЕЦТВО КОЗАКІВ ЯК ОСНОВА ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ (філософська оцінка)

Актуалізується значення впровадження виховних традицій козацтва у сучасних реаліях, що зумовлено не лише їх проукраїнським національним та військово-патріотичним характером, а й унікальністю педагогічних методів та прийомів, що застосовувались нашими пращурами. На засадах філософії освіти характеризуються особливості виховання високого військового мистецтва козаків на прикладі життя та боротьби козацьких ватажків як основа військово-патріотичного виховання сучасної молоді. Аналізуються подвиги козацьких лідерів Северина Наливайка, Івана Сірка, Тараса Федоровича, Івана Богуна, Максима Кривоноса, Івана Гонти, Максима Залізняка, які є прикладами досконалості у військовому мистецтві, втіленням патріотизму, мужності та відданості українському народові. Спираючись на здобутки козацького виховання, автор відзначив необхідність впровадження козацько-лицарських традицій у сучасний виховний процес, особливо у справу військово-патріотичного виховання сучасної української молоді. Військово-патріотичне виховання сучасної молоді у навчальних закладах різного рівня має базуватись на сучасних методиках, що формують у школярів настанови, потреби і ціннісні орієнтири щодо розвитку військової майстерності та фізичних якостей під час навчання, занять у спортивних секціях (зокрема з хортингу), туристичних

гуртках, у процесі індивідуального самовдосконалення. Вивчаючи сутність козацького виховання як систему органічного поєднання ідей народної педагогіки, українознавства, народних традицій, звичаїв, фольклористики автором охарактеризовано класифікацію методів навчально-виховного процесу на теренах Козацької держави, які доцільно застосовувати і в наш час.

Ключові слова: козацьке виховання, військова майстерність, козацькі ватажки, патріотичне виховання, громадянська позиція.

В умовах російської агресії проти України козацько-лицарські традиції виховання молоді стають особливо затребуваними. Втілення козацьких традицій та ідеалів у сучасний виховний процес набуває особливого значення у зв'язку з необхідністю прищеплення молодому поколінню патріотичних настанов та формування чіткої громадянської позиції, навичок та вмінь щодо захисту Батьківщини. Тому з позицій філософії освіти необхідно зупинитись, крім підготовки козаків до ратної праці та громадянського життя, на вихованні високого військового мистецтва на прикладі життя та боротьби гетьманів, кошових отаманів, керівників повстань – С. Наливайка, І. Сірка, Т. Федоровича, І. Богуна, М. Кривоноса, І. Гонти, М. Залізняка та інших.

Дослідження філософії виховання військового мистецтва козаків в історії української філософії та культури представлено розробками сучасних вітчизняних науковців, серед яких В. Гаврилюк, В. Глушук, М. Жуковський, А. Конох, Г. Корицька, Ю. Красіна, А. Мальцев, П. Михайлина, О. Остапенко, А. Хеленюк, А. Чабан, Т. Чухліб, В. Щербак, Н. Яковенко, Т. Яковлева та ін.

У цій статті, на засадах філософії освіти, поставимо за мету охарактеризувати особливості виховання високого військового мистецтва козаків на прикладі життя та боротьби козацьких ватажків як основу військово-патріотичного виховання сучасної молоді.

Виховання військового мистецтва козаків мало глибокі традиції та базувалось на перевірених у національно-визвольних змаганнях методах боротьби з ворогом. Прикладами досконалості у військовому мистецтві були козацькі ватажки різних рівнів.

Дослідник В. Глушук стверджує, що «бойові традиції українського козацтва розвивалися і примножувалися завдяки видатним ватажкам, гетьманам, кошовим отаманам, козацьким старшинам: Дмитру Вишневецькому (Байді), гетьману Петру Конашевичу-Сагайдачному, кошовому Івану Сірку, гетьману Богдану Хмельницькому, полковнику Івану Богуну і багатьом іншим» [2, с. 242].

Зокрема, чимало художніх та історичних творів присвячено непересічному народному ватажку Северину Наливайку, який завжди був прикладом хоробрості та військової винахідливості для молодих козаків. Його біографія сповнена подіями служіння українському народові: «Як пушкар князя Острозького брав участь у розгромі Косинського під П'яткою. Потяг до козацької вольниці змусив його покинути княжу міліцію та перейти до козаків. Як козацький отаман виступає в 1594 р. й громить турків на нижньому Дністрі. У 1594–1596 рр. очолив козацьке повстання» [12, с. 87].

У «Літописі» Григорія Грабянки, завершеному в 1710 р., С. Наливайко постає як непересічна особистість, послідовний противник унії, борець за християнську віру. Повстання під його проводом характеризується як історична подія у взаємовідносинах між українцями й поляками на тлі воєнного протистояння. Подвиги Наливайка у «Літописі» описуються таким чином: «гетьман війська запорізького Наливайко, розбивши мадярів, повернув на Україну і не застав уже в живих Косинського; як син православ'я, зневаживши новоявлену унію, він зібрав серед низових козаків побільше війська і рушив на Литву і там, перемігши у багатьох битвах, спалив Слуцьк та Могильов і силу ляхів побив. Проти нього з військом вийшов коронний гетьман Жолкевський, прийшовши на Україну і року 1597 під Лубнами, в урочищі Солониці, розбив силу козацьку, а самого гетьмана з полковником Лободою та Мазепою живими взяв і до Варшави вивіз; там, у Варшаві, на міднім волу його ляхи зажарили. Саме з цієї причини й розпочалася війна козаків супроти ляхів» [7, с. 28].

Своєю чергою, Іван Сірко був організатором більше ніж п'ятдесяти походів проти турок, татар, поляків, які визначили перебіг воєнного та політичного протистояння у Східній Європі між

найбільш впливовими державами тих часів. Таке протистояння особливо проявилось у боротьбі за українські землі. Названу тезу підтверджує кілька історичних подій. Зокрема, у 1663–1664 рр. Іван Сірко двічі захопив Перекопські укріплення татар, а потім вирушив у похід до Придністров'я, результатом якого став розгром турків. Як наслідок, король Ян-Казимир, який планував напад на козаків, так і не дочекався допомоги від татар, що суттєво зменшило його військову спроможність. Натомість, «намагаючись добитись прихильності кошового отамана запорожців, польський король послав йому 300 золотих талерів і золотий ланцюг. Але І. Д. Сірко не спокусився на них, не припинив дії проти поляків, навпаки – провів широкомасштабні бойові дії проти них на Брацлавщині та Уманщині, що призвели до падіння влади польської шляхти від Дніпра до Дністра» [3, с. 5–12].

Подвиги та військова майстерність І. Сірка, його принциповість та патріотизм стали дороговказом для козацької молоді, джерелом формування того, що сьогодні називають патріотичними цінностями.

Також, видатним діячем козацького руху був гетьман Тарас Федорович, який демонстрував високий рівень військового мистецтва та відданість інтересам українського народу, гідні для наслідування.

Як відомо з історичних джерел, «навесні 1630 р. на Запорозжі Тарас Федорович був обраний козацьким гетьманом і очолив повстання. Завдяки широкій агітації на Подніпров'ї йому вдалося мобілізувати десятки тисяч чоловік. Вперше в козацьких універсалах поряд із традиційними становими вимогами містилися заклики до захисту православ'я і ліквідації уніатства в Україні» [18, dz. 2, spr. 1025, s. 67].

В. Щербак у своїй науковій розвідці стверджує, що Тарас Федорович очолив тривалий похід Правобережною Україною – з Корсуня через Канів до Києва. У районі Стайок, де була надійна переправа, його військо перейшло на лівий берег Дніпра. Як стверджують історики, «козацький гетьман намагався використати річку як природний оборонний рубіж у майбутніх боях з коронним військом.

Здобувши Бориспіль та Баришівку, він направився до Переяслава, куди прибували десятки загонів повстанців з Київщини, Полтавщини та Чернігівщини та Сіверщини» [14, с. 77].

Загалом, незважаючи на поразку повстанців у 1630–1631 рр. на чолі з Т. Федоровичем, такі протестні дії мали потужний імпульс для подальшого визвольного руху за участю міського населення України. «Перемога козаків та покозачених міщан над коронним військом під Переяславом показала високий рівень збройного єднання між обома соціальними станами. Крім того, повстале населення українських міст і містечок продемонструвало власну добру організованість при веденні локальних бойових дій проти окремих урядових підрозділів на Подніпров'ї» [9, с. 20]. Т. Федорович показав себе прекрасним організатором та вправним вояком, досвід діяльності якого вивчали та впроваджували козаки.

Талановитим керівником козацьких перемог, оспіваних у легендах, баладах, художніх творах, був полковник Іван Богун. Так, А. Кашенко змальовує його талановитим полководцем, справжнім фахівцем військової справи, особистістю, життя якої сповнене трагічними, героїчними та яскравими подіями. Хитрістю здобуває І. Богун фортецю Кодак; «пекельним бенкетом смерті» стала для війська Потоцького битва під Жовтими Водами; «як Божа кара» вдарив І. Богун під Зборовом; славний козацький ватажок не дав накрити себе «мокрим рядном» під час нападу ворога на Вінницю. Віра в козацьке завзяття й у міць козацького духу допомагає полковнику, наказному гетьманові, вистояти під час облоги під Берестечком, де селянсько-козацьке військо героїчно відбивало атаки ворогів, а «ті з цих днів почали клясти Богуна як найлютішого ворога, а козаки почали дивитися на нього з острахом, вважаючи за характерника через те, що його не брала ні куля ворога, ні шабля. А. Кашенко звертається й до епізодів Батозького бойовища, битви під Моноширищем, оборони Умані, визволення України від татар. Відтворюючи батальні сцени, пов'язані з участю в них Івана Богун, він наділяє героя рисами сміливості, вправності, мудрості, непереможності» [5, с. 89].

Оцінюючи військову майстерність І. Богуну, дослідниця Т. Яковлева констатує, що нікому з діячів того історичного періоду не було до снаги утримувати полковницький пірнач протягом майже 15 років. Також ніхто інший не здійснив низки таких яскравих перемог, як І. Богун. Видатний козацький ватажок завжди мав власну думку, незважаючи на наслідки. «Тільки Богун міг помірятися славою із самим Богданом Хмельницьким. І лише він – один з небагатьох – не прагнув використати свою популярність для отримання гетьманської булави. Благородний шляхтич і відважний лицар-козак, він став легендою ще за життя» [17, с. 43].

Популярністю та заслуженою повагою у козацькому середовищі користувався полковник Максим Кривоніс. На думку Н. Яковенко: «Поміж лідерів черні найяскравішою постаттю був, без сумніву, Максим Кривоніс – козак непересічних військових здібностей, запалений фанатичною ненавистю «до панів», безжалісний і жорстокий навіть з погляду тих, далеких від новітнього уявлення про людинність часів» [16, с. 365].

Також дослідники акцентують увагу на визначній ролі Максима Кривоноса у Визвольній війні, його здібностях як військового керівника та стратега.

З точки зору Л. Винара, «заслугою М. Кривоноса було власне розуміння «психології революційних мас», однак він поділяв радикальну революційну доктрину української «черні». Л. Винар робить наголос на характеристиці організаторського хисту М. Кривоноса, зокрема відзначаючи, що «саме тому Б. Хмельницький вислав Кривоноса в спеціальних місіях для організації і оформлення народного повстання». Як речник української черні, М. Кривоніс висловлював позиції повстанців та відіграв, на думку дослідника, ключову роль у прийнятті важливих стратегічних рішень Б. Хмельницьким, зокрема під час наступу на Львів та плануванні подальшого ходу війни [11, с. 312].

М. Кривонос був прикладом для козацької молоді як представник «черні», який досягнув значних результатів у військовій справі та заслужив повагу різних верств козацтва, а також гетьманів та

старшин. Водночас, Б. Хмельницький критикував його за невинуватеність під час ведення бойових дій.

Аналізуючи діяльність та життєвий шлях гетьманів, кошових отаманів, керівників повстань як приклади для козацького виховання та навчання військового мистецтву, варто згадати керівників українського гайдамацького руху Івана Гонту та Максима Залізняка.

Зокрема, у цьому контексті О. Юрченко підкреслює, що І. Гонта був талановитою молододою людиною, і з часом став служити в уманській козацькій міліції, яку набрали із селян. Пізніше Гонта став старшим сотником. У подальшому Гонта привернув увагу С. Потоцького і став його довіреною особою. За служіння Потоцькому отримав у володіння два села – Розсішки та Орадівку. Крім того, Потоцький пообіцяв отримати у короля грамоту на шляхетство для Гонти. Також Іван Гонта був відомим меценатом. У 1760 р. власним коштом побудував церкву святої Параскеви у рідному селі. Він і дружина жертвували значні кошти на храм. Незважаючи на залученість у владу, Гонта не зрадив православній вірі, власному народові, не «окатоличився» й не ополячився». Цілком очевидно, що він мав можливість побудувати блискучу кар'єру, але свідомо обрав інший шлях: «Коли почалися виступи проти польської шляхти і до Умані підійшов двохсоттисячний загін Максима Залізняка, Гонта та 400 козаків перейшли на їх бік та залучилися до повстання, яке охопило Поділля, Волинь, Полісся. За підрахунками науковців, загалом у червні – липні 1768 р. на Правобережній Україні діяло 30 гайдамацьких загонів, які контролювали значну територію. Повстанці відчайдушно боролися, але Річ Посполита за допомогою Росії придушила цей виступ. Іван Гонта загинув у 1768 р. у жахливих муках» [15, с. 274].

Своєю чергою, М. Залізняк, разом з І. Гонтою, сформулював і намагався реалізувати ідею запровадження козацько-князівського устрою під час розгортання Коліївщини у 1768 р. Як відомо у населених пунктах Київського та Брацлавського воєводств були створені органи управління, типові для гетьманату. Історики доводять, що під час повстання 1768 р. його лідери «почали відділяти козаків від хлопів і віддавати останніх під владу поставлених ними

комендантів» [13, с. 91]. Як засвідчив на допиті запорізький козак Лавріна Кантаржея, «Залізник всякого їм по достоїнству жалус і дає письмовий від себе всяким людям наказ, щоб всі під його наглядом були і за всім виходячим від нього порядком залишалися під його владою». Тобто, ішлося про бажання встановлення на Правобережжі такого устрою, який би наслідував традиційні як гетьманські, так і князівські форми політичного життя» [13, с. 91].

І. Гонта та М. Залізник стали прикладами служіння українському народові. Їх подвиги та громадянські якості закарбувались у козацькій пам'яті й передавались від покоління до покоління, лягли в основу формування ціннісної матриці сучасної філософії патріотичного виховання. Можна впевнено характеризувати цих та інших, згаданих вище, козацьких героїв як харизматичних лідерів, тобто носіїв певного новітнього духу нескореності, новітніх цінностей боротьби за незалежність, яка лягла в основу майбутньої боротьби за незалежність української держави.

На нашу думку, досліджуючи особливості козацького виховання, ми маємо замислитись про значення впровадження козацько-лицарських традицій у сучасний виховний процес, особливо у справу військово-патріотичного виховання сучасної української молоді.

Сучасні дослідники, вивчаючи сутність козацького виховання як систему органічного поєднання ідей народної педагогіки, українознавства, народних традицій, звичаїв, фольклористики здійснили класифікацію методів навчально-виховного процесу на теренах Козацької держави, які доцільно застосовувати і в наш час.

На їхню думку, систематизація методів козацького виховання ґрунтується на популярній у психологічній та педагогічній науках теорії діяльності, яка бере до уваги особливості навчання та виховання на козацьких традиціях з урахування сучасних умов: «методи формування патріотичної свідомості – розповіді, бесіди, лекції, диспути, особистий приклад тощо; методи організації практичної діяльності – педагогічні вимоги, доручення, вправи та вишколи, виховні ситуації; методи стимулювання й мотивації діяльності та поведінки – змагання, заохочення, перспективи; методи

самовиховання та самопідготовки – самозобов’язання, самопереко-
нання, самоспостереження, самоконтроль» [1].

Козацько-лицарські традиції мають стати своєрідною світо-
глядно-ідеологічною основою виховного процесу молоді у цілому
та військово-патріотичного виховання, зокрема. У цьому контексті
А. Мальцев зауважує, що ідеологічною основою патріотичного ви-
ховання у сучасній українській педагогіці є етичні цінності україн-
ського народу. А саме патріотичне виховання можна визначити як
поєднання етапів становлення особистості, формування стійких па-
тріотичних настанов, що ґрунтуються на гуманістичних аксіологе-
мах української нації. Із цих позицій не можна не згадати про коза-
цькі традиції нашого народу та козацьку педагогіку, яка мала особ-
ливий вплив на патріотичне виховання молоді з давніх часів. Воче-
видь, «українці єдина у світі козацька нація. Козацтво є дисципліно-
ваною організацією самого українського народу, споконвічною фо-
рмою його самоорганізації і самозахисту в лихоліття. У козацькі
часи саме військовій еліті нашого народу були приманними високий
рівень шляхетності, моральності, духовності, доблесті і звичаїв,
знання і бездоганне дотримання національних традицій і звичаїв»
[8, с. 144].

У такому ракурсі, військово-патріотичне виховання сучасної
молоді у навчальних закладах різного рівня має базуватись на су-
часних методиках, що формують у школярів настанови, потреби і
ціннісні орієнтири щодо розвитку військової майстерності та фізич-
них якостей під час навчання, занять у спортивних секціях (зокрема
з хортингу), туристичних гуртках, у процесі індивідуального само-
вдосконалення. Такий підхід має надати учням навчальних закладів
поштовх до самовдосконалення та навчити їх методикам військово-
патріотичного виховання у позаурочний час. Закріпленню цих знань
безперечно сприятиме проведення військово-спортивних ігор на
кшталт «національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри
«Хортинг–Патріот», Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-па-
тріотичної гри «Сокіл» («Джура») та походів місцями бойової слави
українського народу. Це значно підвищить їхню рухову активність
і загальну фізичну підготовленість, яка допоможе успішно складати

навчальні нормативи з предмета «Захист Вітчизни» і правильно оцінювати стан підготовки старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів до участі в позакласних заходах з військово-патріотичного виховання» [10, с. 5–6].

Також відзначимо, що військово-патріотичне виховання молоді безпосередньо пов'язано з фізичною культурою, здоровим способом життя, які культивувались у козаків. Така практична філософія гармонійного і цілісного виховання особистості формувалася століттями і лише у наші дні отримала свою філософську рефлексію. Козак-лицар має бути прикладом духовного й фізичного здоров'я, взірцем військової майстерності для сучасної молоді людини.

Можна констатувати, що в Україні в часи запорозького козацтва вкоренилася традиція здорового способу життя. Вона належала як до загальних норм буття українця, воїна-козака, так і екстраполювалась на процес виховання молоді. Така традиція відродилась і в наш час. Зокрема, вона знайшла втілення у діяльності низки козацьких організацій, наприклад, з мистецтва бойового «Спасу». Так, у філософії Спасу окреслені базові постулати здорового способу життя, які представлені такими елементами: фізичний, енергетичний і духовний. Ці постулати перевірені досвідом поколінь і на їх ґрунті протягом століть базувалось формування здорового способу життя українства. Фахівці зауважують, що «у процесі формування здорового способу життя в сучасного молодого покоління принципи здорового способу життя козаків було б бажано використовувати більш повно, що дозволить сформувати передову світову систему здоров'язбереження, яка базується на українських національних традиціях. Національний підхід у процесі формування здорового способу життя в Україні сприятиме зростанню патріотизму і допоможе молодій людині адаптуватись у житті» [4, с. 99–100].

Значення впровадження виховних традицій козацтва у сучасних реаліях зумовлене не лише їх проукраїнським національним та військово-патріотичним характером, а й унікальністю педагогічних методів та прийомів, що застосовувались нашими пращурами.

Зрозуміло, що у козацький період створилась оригінальна система української освіти та виховання, просякнута ідеалами свободи, побратимства, демократії, яка була втіленням певної козацької практичної філософії. На думку науковців, «аналіз козацької виховної традиції вказує на необхідність її продуктивного функціонування у сучасних умовах, що потребує належного навчально-методичного й дидактичного забезпечення з урахуванням особливостей функціонування закладів освіти, вікових та індивідуальних можливостей учнів, інших актуальних соціальних викликів» [6, с. 57].

Отже, необхідність філософськи обґрунтованого впровадження козацько-лицарських традицій у сучасний виховний процес, особливо у справу військово-патріотичного виховання, має світоглядний, духовний та культурно-педагогічний виміри. Виховні традиції українського козацтва потребують подальшого філософського вивчення з метою вдосконалення методик їх впровадження.

Отже, виховання військового мистецтва козаків мало глибокі традиції та базувалось на перевірених у національно-визвольних змаганнях методах боротьби з ворогом. Прикладами досконалості у військовому мистецтві, втіленням патріотизму, мужності та відданості українському народові були козацькі ватажки, які ознаменували своїми подвигами різні історичні події. До таких козацьких лідерів науковці відносять С. Наливайка, І. Сірка, Т. Федоровича, І. Богуна, М. Кривоноса, І. Гонту, М. Залізняка та інших – справжніх харизматичних лідерів козацтва і носіїв практичної філософії козацького гарту і новітніх цінностей боротьби за майбутню українську державу.

Спираючись на здобутки козацького виховання, необхідно більше уваги приділяти впровадженню козацько-лицарських традицій у сучасний виховний процес, особливо у справу військово-патріотичного виховання сучасної української молоді. Втілення козацьких традицій та ідеалів у сучасний виховний процес набуває особливого значення у зв'язку з необхідністю прищеплення молодому поколінню патріотичних настанов – на філософськи обґрунтованих і відповідно методологічно продуманих засадах, а також – формування

у нього чіткої громадянської позиції та практичних навичок і вмінь щодо захисту Батьківщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилук В. Ю. Козацьке виховання та засоби його актуалізації в умовах освітніх змін і суспільних викликів. *Народна освіта. Електронне наукове фахове видання*. 2018. Випуск №3(36). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5455 (дата звернення: 2.08.2023).
2. Глушук В. М. Вплив соціально-побутових умов, виховання, навчання на бойові традиції українського козацтва. *Наукові записки (Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова). Серія: Педагогічні та історичні науки: (збірник наукових статей)*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. Вип. СІІ (103). С. 239–246.
3. Жуковський М. П. *Слава за життя – безсмертя після нього: Стилий перелік походів і боїв І. Д. Сірка*. Нікополь : СПД «Фельдман О.О.», 2012. 32 с.
4. Конох А., Притула О. Традиції козацької педагогіки як підґрунтя системи збереження здоров'я молоді в сучасному суспільстві. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 14. Т. 1. С. 96–100.
5. Корицька Г. Р. Романтичний герой в інтерпретації А. Кашенка. *Вісник запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2012. № 4. С. 86–93.
6. Красіна Ю. В. Козацька педагогіка як невід'ємна складова української національної системи виховання. *«Козацтво – традиції через роки!»: Збірник тез доповідей VII регіональної конференції науково-творчих робіт здобувачів освіти*. Кривий Ріг : КРФК НАУ, 2021. С. 54–59.
7. *Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки* / пер. зі староукр. Р. Г. Іванченка. Київ : Знання, 1992. 192 с.
8. Мальцев А. Ю. Використання козацьких традицій у патріотичному вихованні майбутніх офіцерів-прикордонників. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер.: Педагогічні та психологічні науки*. 2013. № 3. С. 140–148.
9. Михайлина П., Федорук А. Миське населення у народному повстанні 1630–1631 рр. в Україні. *Питання історії України*. 2010. Т. 13. С. 13–24.

10. Остапенко О. І. Військово-патріотичне виховання в системі пріоритетів державної політики. *Фізичне виховання в рідній школі*. 2016. № 106. С. 1–10. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/77242004.pdf> (дата звернення: 10.08.2023).
11. Хеленюк А. Історичні біографії козацьких лідерів в творчості проф. Любомира Винара. *Наукові записки. Серія: «Історичні науки»*. Острог, 2009. Вип. 14. С. 300–317.
12. Чабан А. Ю. Гетьмани українського козацтва, життя яких пов'язане з Середньою Наддніпряниною. *Гуржіївські історичні читання*. 2011. Вип. 4. С. 86–89.
13. Чухліб Т. В. Проект «козацького князівства» – історична альтернатива політичного устрою гетьманщини? *Український історичний журнал*. 2014. № 4. С. 71–93.
14. Щербак В. О. Козацький гетьман Тарас Федорович. *Гілея*. 2017. Спеціальний випуск. С. 76–79.
15. Юрченко О. Вшанування пам'яті Івана Гонта в Україні. *Збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті»*, 11–12 червня 2020 р. Львів : Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. С. 273–276.
16. Яковенко Н. *Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України*. 3-є вид., перер. та розшир. Київ : Критика, 2006. 586 с.
17. Яковлева Т. Іван Богун-Федорович. *Київська старовина*. 1992. № 5. С. 43–53.
18. Arhiwum Glowne Akt Dawnyh w Warszawie. Arhiwum Radziwillow, dz. 2, spr. 1025. 133 s.; dz. 5, spr. 8080. 512 s.

REFERENCES

- Gavryliuk, V. Yu. (2018). Cossack education and means of its actualization in the conditions of educational changes and social challenges. *Public education. Electronic scientific publication*, 3(36). Retrieved from https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5455 (access date: 04.02.2024). [In Ukrainian].
- Hlushuk, V. M. (2012). The influence of social and domestic conditions, education, training on the fighting traditions of the Ukrainian Cossacks. *Scientific notes [National Pedagogical Drahomanov University]. Series:*

- Pedagogical and historical sciences: [a collection of scientific articles]*. Kyiv: Publishing House of M. P. Drahomanov NPU, III(103), 239-246. [In Ukrainian].
- Zhukovsky, M. P. (2012). *Glory for life – Immortality after it: A concise list of campaigns and battles of I. D. Sirko*. Nikopol: SPD "Feldman O.O." [In Ukrainian].
- Konoh, A., Prytula, O. (2019). Traditions of Cossack pedagogy as the basis of the system of preserving the health of young people in modern society. *Innovative pedagogy*, 14(1), 96-100. [In Ukrainian].
- Korytska, G. R. (2012). Romantic hero in the interpretation of A. Kashchenko. *Bulletin of Zaporizhzhya National University. Philological sciences*, 4, 86-93. [In Ukrainian].
- Krasina, Yu.V. (2021). Cossack pedagogy as an integral component of the Ukrainian national education system. *"Cossackism – traditions through the years!"*: Collection of abstracts of reports of the VII regional conference of scientific and creative works of education seekers (pp. 54-59). Kryvyi Rih: KRFC NAU. [In Ukrainian].
- Ivanchenko, R. G. (Trans.) (1992). *Annals of the Hadiac colonel Hryhoriy Hrabynka*. Kyiv: Znannia. [In Ukrainian].
- Maltsev A. Yu. (2013). The use of Cossack traditions in the patriotic upbringing of future border officers. *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Seria: Pedagogical and psychological sciences*, 3, 140-148. [In Ukrainian].
- Mykhailyna, P., Fedoruk, A. (2010). The urban population in the popular uprising of 1630-1631 in Ukraine. *Issues of the history of Ukraine*, 13, 13-24. [In Ukrainian].
- Ostapenko, O. I. (2016). Military-patriotic education in the system of state policy priorities. *Physical education in native school*, 106, 1-10. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/77242004.pdf> (access date: 04.02.2024). [In Ukrainian].
- Heleniuk, A. (2009). Historical biographies of Cossack leaders in the works of prof. Lubomyra Vynar. *Scientific Proceedings of the National University "Ostroh Academy"*, 14, 300-317. [In Ukrainian].
- Chaban, A. Yu. (2011). Hetmans of the Ukrainian Cossacks, whose lives are

connected with the Central Dnieper region. *Gurzhiev's historical readings*, 4, 86-89. [In Ukrainian].

Chuhlib, T. V. (2014). The project of the "Cossack principality" – a historical alternative to the political system of the hetmanship? *Ukrainian historical journal*, 4, 71-93. [In Ukrainian].

Shcherbak, V. O. (2017). Cossack hetman Taras Fedorovych. *Gilea*, Special issue, 76-79. [In Ukrainian].

Yurchenko, O. (2020). Honoring the memory of Ivan Gonta in Ukraine. *A collection of scientific works based on the materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference with international participation "Totalitarianism as a system of destruction of national memory", June 11-12. Lviv: Danylo Halytsky Lviv National Medical University Printing House*, 273-276. [In Ukrainian].

Yakovenko, N. (2006). *Essay on the history of medieval and early modern Ukraine*. Kyiv: Krytyka. [In Ukrainian].

Yakovleva, T. (1992). Ivan Bohun-Fedorovych. *Kyiv antiquity*, 5, 43-53. [In Ukrainian].

Arhiwum Glowne Akt Dawnyh w Warszawie. Arhiwum Radziwillow, dz. 2, spr. 1025. 133 s.; dz. 5, spr. 8080.

Olexandr Prytula

Candidate of Pedagogical Sciences, docent, Professor of the Department of Theory and Methodology of Physical Culture and Sports at the Zaporizhia National University; Zaporizhia, Ukraine, e-mail: prytula1970@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-8800-8207>

Military art of the Cossacks as the basis of military-patriotic education of modern youth (philosophical assessment)

Abstract

The importance of implementing the educational traditions of the Cossacks in modern realities is updated, which is due not only to their pro-Ukrainian national and military-patriotic character, but also to the uniqueness of the pedagogical methods and techniques used by our ancestors. The purpose of the article is to characterize on the basis of the philosophy of education the peculiarities of the education of the high military art of the Cossacks on the example of the life and struggle of the Cossack leaders as the basis of the military-patriotic education of modern youth. The feats of the Cossack leaders Severyn Nalivaiko, Ivan Sirko, Taras Fedorovych, Ivan Bohun, Maksym Kryvonos, Ivan Honta, Maksym Zalizniak, who are examples of excellence in military art, the embodiment of patriotism, courage and devotion to the Ukrainian people, are analyzed. Based on the achievements of Cossack education, author noted the need to introduce Cossack-chivalric traditions into the modern educational process, especially in the matter of military-patriotic education of modern Ukrainian youth. The military-patriotic education of modern youth in educational institutions of various levels should be based on modern methods that form schoolchildren's instructions, needs and value orientations regarding the development of military skill and physical qualities during training, classes in sports sections (especially horting), tourist groups, in the process of individual self-improvement. Studying the essence of Cossack education as a system of organic combination of ideas of folk pedagogy, Ukrainian studies, folk traditions, customs, folkloristics author characterized the classification of methods of the educational process on the territory of the Cossack state, which are expedient to apply even in our time.

Keywords: *Cossack education, military skill, Cossack leaders, patriotic education, civic position.*